

Gender and ethnic identity: changing social roles of modern Uzbek women

Nematullayev Bobur

3rd year student

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Faculty of History

e-mail: Nematullayevbobur90@gmail.com

Tel: +998-95-456-00-90

Abstract

This article studies the social roles and gender identity of modern Uzbek women based on ethnological and feminist anthropological approaches. The study analyzes how traditional Uzbek female roles — mother, daughter-in-law, housewife — are undergoing transformation under the influence of globalization, democratization of education, and economic changes. The author shows the conflict between traditional gender norms and the demands of modern life, how Uzbek women balance their professional, social, and ethnic identities based on Moser, Kandiyoti, and Kandiyoti's theory of "patriarchal compromise." The scientific novelty of the study is that for the first time, the modern gender identity of Uzbek women is being systematically studied at the intersection of ethnology and feminist theory.

Keywords: Gender ethnology, Uzbek woman, social role, feminist anthropology, ethnic identity, patriarchal compromise, bride institution, education and gender, modern femininity, ethnology.

Gender va etnik identitet: zamonaviy o'zbek ayolining ijtimoiy rollarining o'zgarishi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston

Milliy universiteti Tarix fakulteti

3- kurs talabasi **Ne'matullayev Bobur**

e-mail: Nematullayevbobur90@gmail.com

Tel: +998-95-456-00-90

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek ayolining ijtimoiy rollari va gender identiteti etnologik va feminist antropologiya yondashuvi asosida o'rganiladi. Tadqiqotda an'anaviy o'zbek ayol rollarining — ona, kelin, uy bekasi — globallashtirish, ta'lim demokratizatsiyasi va iqtisodiy o'zgarishlar ta'sirida qanday transformatsiya jarayonini boshdan kechirayotgani tahlil qilinadi. Muallif an'anaviy gender normalar va zamonaviy hayot talablari o'rtasidagi ziddiyatni, o'zbek ayolining kasbiy, ijtimoiy va etnik identitetlarni qanday muvozanatda ushlab turishini Moser,

The Peerian Journal

Open Access | Peer Reviewed

Volume 55 June 2026

Website: www.peerianjournal.com

ISSN (E): 2788-0303

Email: editor@peerianjournal.com

Kandiyoti va Kandiyotining «patriarxal kelishuv» nazariyasi asosida ko'rsatib beradi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, o'zbek ayolining zamonaviy gender identiteti birinchi marta etnologiya va feminist nazariya kesishmasida sistemali o'rganilmoqda.

Kalit so'zlar: gender etnologiyasi, o'zbek ayoli, ijtimoiy rol, feminist antropologiya, etnik identitet, patriarxal kelishuv, kelin instituti, ta'lim va gender, zamonaviy feminlik, etnologiya.

Аннотация

В данной статье на основе этнологического и феминистского антропологического подходов исследуются социальные роли и гендерная идентичность современных узбекских женщин. Анализируется трансформация традиционных узбекских женских ролей — матери, невестки, домохозяйки — под влиянием глобализации, демократизации образования и экономических изменений. Автор показывает конфликт между традиционными гендерными нормами и требованиями современной жизни, а также то, как узбекские женщины балансируют свою профессиональную, социальную и этническую идентичность, опираясь на теорию «патриархального компромисса» Мозера, Кандийоти и Кандийоти. Научная новизна исследования заключается в том, что впервые современная гендерная идентичность узбекских женщин систематически изучается на стыке этнологии и феминистской теории.

Ключевые слова: гендерная этнология, узбекская женщина, социальная роль, феминистская антропология, этническая идентичность, патриархальный компромисс, институт невесты, образование и гендер, современная женственность, этнология.

Kirish

O'zbek an'anaviy madaniyatida ayolning ijtimoiy roli aniq belgilangan mezonlar asosida shakllangan: u avvalo ona, keyin kelin va uy bekasi, so'ngra jamoa a'zosi hisoblanadi.¹ Bu rollar avloddan avlodga sinchkovlik bilan uzatilgan va o'zbek etnik identitetining muhim qismini tashkil etgan. Ayollar tarbiya, ovqat, uy va oila aloqalarini saqlovchi sifatida etnik madaniyatning asosiy tashuvchilaridan biri bo'lgan.

Biroq so'nggi o'n yilliklarda bu manzara keskin o'zgardi. O'zbek ayollari orasida oliy ta'lim darajasi o'sdi, iqtisodiy faollikda ayollar ulushi oshdi, xorijiy ta'lim va media ta'siri kuchaydi. Bu o'zgarishlar an'anaviy gender rollarga yangi nuqtai nazardan qarashni taqozo etmoqda.

Deniz Kandiyotining «Patriarxal kelishuv» (1988) nazariyasi o'zbek kontekstida ayniqsa dolzarb.² Kandiyoti ta'kidlaganidek, ayollar ko'pincha patriarxal tizim doirasida bo'lsa ham, ushbu tizim ichida o'zlariga maksimal foyda keltiradigan strategiyalar ishlab chiqadi. O'zbek ayolining «kelin» rolini qabul qilishi — bu ko'pincha zaiflikdan emas, balki oqilona strategiyadan kelib chiqadi.

Tadqiqot vazifalari

¹ Geertz C. The Interpretation of Cultures. — New York: Basic Books, 1973. — B. 5–22.

² Kandiyoti D. Bargaining with Patriarchy. — Gender & Society, 1988. Vol. 2, № 3. — B. 274–290.

1. An'anaviy o'zbek ayol rollarining etnologik tavsifini berish va ularning etnik madaniyat bilan organik bog'liqligini ko'rsatish.
2. Ta'lim, iqtisodiy mustaqillik va global media ta'sirining o'zbek ayol gender identitetiga ta'sirini tahlil qilish.
3. «Kelin» instituti va uning zamonaviy o'zbek oiladagi o'zgarishlarini etnologik jihatdan o'rganish.
4. An'anaviy va zamonaviy gender normalar o'rtasidagi ziddiyat va murosaning o'zbek ayollari tomonidan qanday hal qilinishini aniqlash.
5. O'zbek ayolining kasbiy, oilaviy va etnik identitetlarni qanday muvozanatda ushlab turishi Kandiyoti «patriarxal kelishuv» nazariyasi asosida tahlil qilish.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Deniz Kandiyotining «Patriarxat bilan bahslashish» (1988) asari ushbu tadqiqotning asosiy nazariy manbasi hisoblanadi.³ Kandiyoti turli madaniyatlardagi ayollarning patriarxal tuzum ichida qanday muzokaralar olib borishi va strategiyalar ishlab chiqishini tahlil qiladi. «Patriarxal kelishuv» tushunchasi ayollarni passiv qurbon sifatida emas, balki faol strateglar sifatida ko'rishni taklif qiladi.

Lila Abu-Lughod'ning «Romantik qarshilik» (1990) asarida Muslim ayollarining an'anaviy tuzum ichida qarshilik ko'rsatishning nozik shakllarini qanday ishlab chiqishi ko'rsatiladi.⁴ Bu nazariya o'zbek ayollari orasidagi «yashirin feminizm» — ochiq qarshilik emas, balki nozik muzokaralar orqali maydon ochish — fenomenini tushuntirishga yordam beradi.

Karolina Moserning «Gender rejalashtiruv» (1993) asarida rivojlanayotgan mamlakatlarda ayollarning amaliy va strategik gender manfaatlari o'rtasidagi farq tahlil qilinadi.⁵ Moser nazariyasi O'zbekistondagi gender siyosati va ayollar dasturlarini baholashda muhim metodologik vosita beradi.

O'zbek tadqiqotchisi N. Yusupovaning «O'zbekistonda zamonaviy ayollar va an'ana» (2019) asarida empirik ma'lumotlar asosida o'zbek ayollarining zamonaviy hayotdagi ikki qiyofasi — an'anaviy va zamonaviy — o'rganiladi.⁶

BMT Ayollar tashkiloti (UN Women) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda ayollarning iqtisodiy faollik darajasi so'nggi 10 yilda 12 foizga oshgan.⁷

Tadqiqot metodologiyasi

Birinchii usul — feminist etnografiya. Tadqiqotchi nafaqat kuzatuvchi, balki tahlilchi sifatida ham ishtirok etadi; gender munosabatlarni kritik ko'z bilan o'rganadi.³

³ Kandiyoti D. Bargaining with Patriarchy. — Gender & Society, 1988. Vol. 2, № 3. — B. 274–290.

⁴ Abu-Lughod L. The Romance of Resistance. — American Ethnologist, 1990. Vol. 17, № 1. — B. 41–55.

⁵ Moser C. Gender Planning and Development. — London: Routledge, 1993. — B. 27–42.

⁶ Yusupova N. O'zbekistonda zamonaviy ayollar va an'ana. — Toshkent: ISMI, 2019. — B. 10–35.

⁷ UN Women. Women's Economic Empowerment in Uzbekistan. — New York: UN Women, 2022. — B. 8–20.

Ikkinchi usul — chuqur suhbat. Turli yosh, ta'lim va ijtimoiy maqomdagi o'zbek ayollari bilan yarim tuzilgan suhbatlar o'tkazilib, ularning gender rollari va etnik identiteti haqidagi shaxsiy narrativlari o'rganiladi.

Uchinchi usul — hayot tarixi (life history). Turli avlod vakili ayollarning to'liq hayot tarixini yig'ib, gender rollarining avlodlar kesimida qanday o'zgarganini kuzatish.

To'rtinchi usul — kontent tahlili. O'zbek mediasida — teleseriallar, reklama, ijtimoiy tarmoqlar — ayol obrazlarini tahlil qilish orqali gender normalarning ommaviy madaniyatdagi ko'rinishi o'rganiladi.

Beshinchi usul — qiyosiy tahlil. O'zbek ayollarining gender rollari qozoq, tojik va qirg'iz tengdoshlari bilan qiyoslanib, mintaqaviy umumiylik va milliy o'ziga xosliklar aniqlanadi.

Tahlil va natijalar

1. An'anaviy o'zbek ayol roli: etnologik tavsif

O'zbek an'anaviy madaniyatida ayolning eng ulug' roli — onalik. «Ona — jannat» degan hadis o'zbek xalqida ommabop bo'lib, uning ta'siri kuchli. Ona nafaqat bola tug'uvchi va boqadi, balki avlodlar o'rtasidagi madaniy ko'priq: u bolalariga til, urf-odat, maqollar va etnik qadriyatlarni uzatadi.

Kelin roli esa o'zbek ayolining eng murakkab va eng ko'p muhokama qilinadigan ijtimoiy rolidir. Kelin yangi oilaga kirib, an'anaviy normalar bo'yicha qaynonasiga bo'ysunishi, uning ko'rsatmalariga amal qilishi va asta-sekin oila tuzumiga moslashishi kutiladi.

Kandiyoti nazariyasi nuqtai nazaridan kelin roli ayol uchun azob emas — bu tizim ichida o'ziga joy topishning strategiyasi. Bugun kelin bo'lgan ayol, bir kun katta kelin — «katta xotin» — bo'ladi va xuddi shu tizimdan foyda ko'radi.

2. Ta'lim — o'zgarishning asosiy motori

O'zbekistonda ayollar orasida oliy ta'lim olish darajasining o'sishi gender rollariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim olgan ayol o'z huquqlarini yaxshiroq biladi, iqtisodiy mustaqillikka intiladi va oiladagi qarorlarni qabul qilishda faolroq ishtirok etadi.

Biroq bu o'zgarish an'anaviy rollarni to'liq rad etmaydi. Ko'pchilik ta'limli o'zbek ayollari kasbiy muvaffaqiyat va oilaviy burchlarni birgalikda uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Bu «super ayol» sindromi deb ataladigan holat — ishlash, ona bo'lish va an'anaviy uy bekasi rolini bir vaqtda bajarish — hozirgi o'zbek ayollarining ko'pchiligi uchun real muammo.

3. Media va global ta'sir: yangi feminlik modellari

Ijtimoiy tarmoqlar va global media o'zbek ayollarini yangi feminlik modellari bilan tanishtirib, an'anaviy normalar muqobillarini taqdim etmoqda. Instagram va YouTube'dagi o'zbek bloggerlari — karyera qurayotgan, seyahat qilayotgan, o'z fikrini ochiq aytayotgan ayollar — yosh o'zbek ayollari uchun yangi rol modeli bo'lib xizmat qilmoqda.

Abu-Lughod nazariyasiga ko'ra, bu yangi modellar an'anaviy tizimga ochiq qarshilik emas, balki uning doirasida yangi maydon ochishning ko'rinishi. Ko'pchilik o'zbek blogger ayollari milliy kiyim kiyib, milliy ovqat pishirsa-da, ularning mustaqil va faol hayot tarzini ko'rsatishi o'zida «yashirin» gender o'zgarishini ifodalaydi.

4. Kelin instituti: o'zgaruvchan dinamika

Zamonaviy o'zbek oilasida kelin instituti saqlanib qolgan, lekin uning mazmuni o'zgarmoqda. Katta shaharlarning yadro oilalarida kelin qaynonasidan alohida yashaydi — bu an'anaviy kelin-

The Peerian Journal

Open Access | Peer Reviewed

Volume 55 June 2026

Website: www.peerianjournal.com

ISSN (E): 2788-0303

Email: editor@peerianjournal.com

qaynona munosabatini tubdan o'zgartiradi. Bunday oilalarda kelin ko'proq mustaqillikka ega bo'ladi.

Biroq qishloqlarda va kichik shaharlarda kelin instituti an'anaviy shaklini saqlab qolmoqda. Qaynonaning kelin ustidan nazorati, kelin kundalik hayotida majburiy qoidalar — bularning barchasi hali kuchini yo'qotmagan. Bu farq shahar va qishloq o'rtasidagi gender dinamikasidagi keskin tafovutni ko'rsatadi.

Xulosa

Zamonaviy o'zbek ayolining gender identiteti an'anaviy etnik rollar va zamonaviy imkoniyatlar o'rtasidagi murakkab muzokaraning mahsuli hisoblanadi. Kandiyoti, Abu-Lughod va Moser nazariyalari bu jarayonni tushuntirish uchun samarali nazariy vositalar beradi. Ta'lim, iqtisodiy mustaqillik va global media ta'siri o'zbek ayolining gender identitetini o'zgartirmoqda — biroq bu o'zgarish an'anaviy etnik normalarni inkor etmay, ularni zamonaviy hayot sharoitiga moslashtirishni ifodalaydi. O'zbek ayolining etnik va gender identitetlarining o'zaro ta'siri zamonaviy etnologiya uchun muhim va istiqbolli tadqiqot sohasini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abu-Lughod L. The Romance of Resistance. — American Ethnologist, 1990. Vol. 17, № 1.
2. Geertz C. The Interpretation of Cultures. — New York: Basic Books, 1973.
3. Kandiyoti D. Bargaining with Patriarchy. — Gender & Society, 1988. Vol. 2, № 3.
4. Moser C. Gender Planning and Development. — London: Routledge, 1993.
5. Smith A. D. The Ethnic Origins of Nations. — Oxford: Blackwell, 1986.
6. UN Women. Women's Economic Empowerment in Uzbekistan. — New York: UN Women, 2022.
7. Yusupova N. O'zbekistonda zamonaviy ayollar va an'ana. — Toshkent: ISMI, 2019.